

Bohusläriana

En hårdhänt befallningsman

Av Sven Rydstrand

Arrendatorn och befallningsmannen över Åby gymnasiegods, Abraham Weffer, som levde i slutet av 1600-talet, synes ha varit en ganska hård och hänsynslös husbonde, om man får tro de besvärsskrivelser, som gymnasiebönderna i Tossene och Berfendal år 1695 inlade till Kungl. Maj:t. De berättade nämligen att Weffer påbördat dem mera än vanligt med arbete och skatter, så att i stället för sex dagsverken av vart mantal, som det Huitfeldtska testamentet föreskrev, hade han krävt femtio dagsverken av dem. Och fullgjorde de inte alla dessa dagsverken, vilket de i sin fattigdom inte förmådde, så blev de av Weffer förföljda med hugg och slag.

Åby säteri 1950 tal

Stångenäs hembygdsförening
Fotoarkiv Sven Rydstrand

Han instämde också till häradstinget för att de inte hade fullgjort alla dagsverken, och där blev de pålagda höga böter. Därför ansåg de sig ha blivit alldeles utmattade och utarmade. De klagade också över att Weffer inträngde hos dem vid arvskiten och krävde då av dem odrägligt stora belopp. Vid tillsättandet av bönder på gymnasiegårdarna hade han också utkrävt av dem oskäligt stora belopp, nämligen ända till 12 daler silvermynt, då det eljest var vanligt med fyra daler silvermynt och ett stövelhus.

De som klagade var följande bönder från Berfendals socken nämligen: Ingevall och Nills i Östebo, Anders i Skörbo, Halwar i Loftsbj, Nills i Åseby, Tolle i Kieberg, Oluf i Holma, Erik i Gategård, Oluf i Kopperöd, Jöns i Håveröd, Gunnar i Mörtorp och Per i Medbo. Från Tossene socken besvärade sig Oluf i Gistad, Nils i Hale, Oluf i Äffja, Zackris på Skogen, Pär i Brådalen, Bengt i Gerra, Peder i Uhlegren, Oluf i Stockeboo, Lars i Ödstoft och Anders i Hummedal.

Kungl. Maj:t upptog emellertid inte böndernas klagomal utan hänvisade dem till Gymnasiekuratorerna i Göteborg. Och kuratorerna bestod av landshövdingen och baronen Johan Benedikt von Schönleben, biskopen doktor Johan Carlberg, lagmannen Alexander Co och justitieprecidenten Johan Macklier. Dessa inkallade bönderna och deras husbonde Weffer till ett förhör i Göteborg den 3 mars år 1696, och där framförde bönderna ånyo sina klagomal och påminde om Margareta Huitfeldts egna ord i sitt testamente att:

"De fattige bönder som godset besidder efter min död icke må bliva tabulerit och besvärat med usedvanliga pålagor eller arbete mera än för nödigt till gårdarna och gårdens avlingar att hålla vid lige, mycket mindre att göra laan av dennem till någon annan med arbete".

Vid mötet tillfrågades bönderna om det var riktigt att de hade fått hugg och slag av arrendatorn, som de i sin skrivelse hade påstått.

Då framsteg Bengt i Gerrebo, Anders och Bengt i Hummedal samt Gunnar i Mortorp och Erik i Medbo och berättade att de hade fått slängar av arrendatorn, dels hemma på gårdarna, dels vid deras vistande på Åby under arbetet på åker och äng. Arrendatorn kunde inte heller neka till att han givit dem käppslängar, men han hade gjort det därför att de inte hade infunnit sig till arbetet, utan i den bästa plog- och andtiden hade han varit tvungen att resa till dem och hämta dem till arbetet. De hade inte heller utfört arbetet till hans belåtenhet utan gjort det vårdslöst, berättade han.

Men kuratorerna kunde inte gilla detta hans beteende mot bönderna. Han hade nämligen inte laglig rätt att bestraffa dem själv för deras tröghet, varför han blev förbjuden att hädanefter käppslå bönderna.

Vad tagorna beträffade, sa androg bönderna Per Olufsson i Stockebo och Anders i Holma att de hade givit arrendatorn vardera 12 daler silvermynt och Nils Persson i Östebo och Nils Esbjörnsson i Kieberg hade gett honom sex daler silvermynt, men det var för att de skulle få gårdsbruk och arrendatorn hade inte tvingat dem, och han hade inte heller fått kontanta penningar utan tagit en stut och tre bockar i stället. Men kuratorerna förbjöd arrendatorn att hädanefter taga mera av bönderna än som han hade rättighet till vid gårdsskifte, nämligen en stövelhud eller fyra daler silvermynt. Mera än så fick bönderna icke heller erbjuda honom.

Kuratorerna tog emellertid inte böndernas klagomal riktigt på allvar, utan de ansåg att det var av enfaldighet och okunnighet, som de av någon utomstående blivit övertalade att skriva sin klagoskrift. Bönderna förmanades också att hädanefter villigt och ovägeligen göra sina skyldigheter, annars kunde de skiljas från sina gårdar. De ansågs också skyldiga att betala de böter, som häradsrätten hade pålagt dem för deras trilska med arbetets fullgörande.

Detta blev alltså resultatet av deras klagomål denna gången. Det blev säkerligen inte någon lindring i arbetsbördan, så länge Abraham Weffer levde och var deras befallningsman. De fortsatte dock att prisa den föregående arrendatorn Nils Hammar, som inte hade fordrat mera av dem än de orkade med och som testamentet från fru Huitfeldt föreskrev. Även lagmannen Alexander Cock, som några år innehade arrendet på Åby, tyckte de väl om, ty han hade lisat dem i mycket.